

Ehető kaktuszok, iható agavék

Hatvanéves a szegedi botanikus kert

Öt ezer fajta fű, fa, virág otthona a Szegedi József Attila Tudományegyetem botanikus kertje. Látogatói olyan egzotikus növénypéldányokat csodálhatnak meg, amilyenek Európában nagyon kevés helyen lehetnek fel.

Az év minden szakában sok érdeklődőt vonz az igen gazdag kaktuszgyűjtemény. A Közép- és Dél-Amerikában honos medvetalp-kaktuszok között nem ritkák a két-három méter magaságúak, amelyek szürkés-fehérek, hamvaskék és sötétzöld színekben díszlenek. Sárga és piros virágaik meglepően hasonlítanak a rózsához, s a hűs levelek szélén sűrűn, fűrtzerűen helyezkednek el. Virágzás után fejlődnek ki a nagy mákgubóhoz hasonló igen jótízű termések, amelyeket hazájukban meg-hámozva fogyasztanak. A kecses oszlopkaktuszok termése pedig olyan, mint egy nagy szilva, pirosra érik be, kásás húsu, kellemes édes ízű.

Nemcsak ehető, hanem „iható” növényei is vannak a kertnek, — a kemény lombú poszsgás növények, az agavék. Az Agave americana csupán egyszer virágzik, ehhez azonban negyvenötven éves kort kell megvárni. Ilyenkor hat-hét méter magasra felálló virágzatot hajt. Hazájában — főleg Mexikóban — gazdasági növényként termesztik. Fának is beillő vastagságú virág-szarát megcsapolják, s belőle 200 liternyi tejszerű nedvet is nyernek. Az agavé levét erjesztik és ebből ké-

szítik a pulque néven ismert szeszes italt. A szírombontás egyben a hattyúdala is az agavének. A növény ezután elpusztul, de tövé-nél több sarjat hajt, s így szaporodik.

Nem a leglátványosabb, mégis a legnevezetesebb kaktusza a fűvészkertnek a Kossuth-kaktusz. Kossuth száműzetése idején éppen száz évvel ezelőtt, 1832-ben torinói kertjéből egy Cereus peruvianus nevű kaktuszt küldött haza egyik barátjának, Rozenberger Bernátnak az erdélyi Gyalu községbe. Hazánk nagy fiának ajánlása később a kolozsvári botanikus kertbe került, onnét a növény első sarját dr. Györfly István, a fűvészkert alapítója Szegedre vitte. Igen szép, öt méteres példánnyá nőtt, de a második világháború idején a viszontagságos körülmények között annyira megsérült, hogy csupán a tövét sikerült megmenteni alig harminc centiméteres tözszel. A növény most már ismét egy méter magas, és sok utódot nevelt, amelyekből több hazai társintézménynek küldtek.

Ugyancsak sok viszontagságon ment keresztül a kert királynője, a buddhisták szent virága, az indiai lótusz (Nelumbo nucifera). Az 1930-as években sikerült meghonosítani — hazánkban egyedül Szegeden. A melegvízű dísznövény négy évtizeden keresztül minden nyáron százával bontott szirmot a vízből méteres száron kiemelkedő gyermekfej nagyságú virág. Azután rohamo-

san ritkulni kezdett az állomány, s néhány év alatt teljesen tönkrement. A botanikusok azonban nem nyugodtak bele a virágkülönlegesség kipusztulásába. A tó talaját kicserélték, és a kert egy zárt részében létesített másik kis tóban néhány indiai lótuszt felnevelve a hazai klímát elviselő szaporító anyagra tettek szert. Az idén sikerrel járt a virágkülönlegesség újrarahonosodása. Szépen fejlődnek az indiai lótuszok, jövőre már virágoznak.

Nevezetes növénye a kertnek a szecsuanai fenyő, a Metasequoia, amelyet 1945-ig csak kövületekből ismert a tudomány, ugyanis kihaltak vélték. Kínai botanikusok fedezték fel még élő példányaikat Szecsuan tartomány egyik ember nem járta hegységében. Magyarországon először Szegedre jutott el a magja 1949-ben. Érdekesége, hogy lombhullató fenyő, zöld levelei ősszel elsárgulnak, majd bíborpirosra színt öltenek, s végül lehullanak. A fának a szegedi fűvészkertben már 20 méteres példányai vannak.

Orchideában is bővelkedik a növénybirodalom. Különösen szépek a tigrisfoltos orchideák. Télen a párás levegőjű üvegházban, nyáron pedig a szabadban bontogatják nagy, barna pettyes virágaikat. Édeskés, bódító illatukkal messziről felhívják magukra a figyelmet.

Ma már Szeged idegenforgalmi nevezetessége a kert, amely az idén 60 éves, s jelenleg évente legalább 50 000 látogatót vonz.

Tóth Béla

Védőréteg

A Szovjetunió monokristályokat kutató intézetében a tudósoknak sikerült mesterséges gyémántot előállítani — vékony, hajlékony hártva formájában. Az ilyen védőrétegek felvitele fémek, műanyagok és üveg felületére — új irányzat a mesterséges gyémántok előállítása területén.

Egyes nyugellátások kiegészítése

Sz. T. szegedi olvasónk a nyugdíjak 40 forinttal történő kiegészítésével kapcsolatban érdeklődik. Kéri: ismertessük, hogy a jogszabály rendelkezései kikre terjed ki. Mit mond erről a jogszabály?

1982. augusztus 1-től az egyes nyugellátások, baleseti nyugellátások, a házastársi pótlék, valamint egyes rendszeres szociális ellátások kiegészítéséről a 32/1982. (VIII. 11.) MT. számú rendelet intézkedik. E rendelet szerint a nyugellátások, a baleseti nyugellátások legkisebb összegét, a mezőgazdasági szövetkezeti öregségi, munkaképtelenségi és özvegyi járadék összegét, a növelt összegű öregségi és munkaképtelenségi és özvegyi járadék, valamint a rendszeres szociális járadék és rendszeres szociális segély alapösszegét havi 40 forinttal emelik fel.

Havi 40 forinttal egészítik ki 1982. augusztus 1-től a havi 2 ezer forintot meg nem haladó öregségi, rokkantsági, baleseti rokkant-

Erdőt telepítő gép

Magról növesztett cédrus, erdei és vörösfenyő-csemetéket ültet a szovjet távol-keleti erdőgazdasági intézet munkatársai által készített gép. A Hehcir-hegygerinc környékén létesített kísérleti gazdaságban egyenlő sorokban zödelnek az új gépekkel ültetett ciprus és fenyőfa hajtásai.

Alkatrészek — porból

A leningrádi Szevtlana egyesülés munkásait sok munkaigényes művelettől megszabadította a porkohászati. Üzembere helyettesek egy részét, ahol alkatrészeket préselnek porokból. Ez lehetővé teszi, hogy a vállalat átlagban évi 10—15 százalékkal bővítsen a termelés mennyiségét. Ma már itt a technológia diktálja a tudósoknak és a tervezőknek az optimális konstruktori megoldásokat.

A Szevtlana műhelyeiben például most vezetik be a fémmegmunkálás progresszív fizikai-kémiai módszereit, az alkatrészek meleg sajtóztatását. Mindez biztosítja az új generációba tartozó gyártmányok — irányító mikroprocesszorok, nagy teljesítményű generátorok, röntgenkészülékek — kibocsátásának gyorsított ütemét.

Katonadalaink

Honfitársaink egyikéről, másikkal borközi állapotban meglepő dolgokat tudhatunk meg. Énekelné is tud például. Ha a társaság összetétele nemcsak kor, de tájegység szerint is változó, akkor bizony egyazon dalt különböző változatokban is hallhatja, aki még figyelni tud. De tegyük félre az íróniát. Tény, hogy szeretünk dalolni. Ha öröm ér bennünket, ha bánat. Nem vagyunk olyan temperamentumosak, mint a latinok, de bizony indulatok feszülnek a szóban, a dallamban. Ki ne hallotta volna már ezt a nótát? „Kimegyek a doberdói harctérre, föltekintek a csillagos nagy égre. Csillagos ég, merre van az én hazám? Merre sirat engem az édes anyám?” Ezt a dallamot az első világháború idején dúdolta a baka. De az eredeti — másféle szöveggel — másfél száz évvel idősebb.

Soltész István El kell menni katonának című könyvének legnagyobb részét a „mindent kibeszélő katonanóták” alkotják. Mit is beszélnék ki ezek a dalok? A kutatóknak elárulják a születési helyüket. Mindegyik az országból. A népdal (katonadal) „lött, oszt van”. De nemcsak a mi orszá-gunkban. Rá kell mutatni arra is, hogy a katonadaltok gazdag és mély, nemcsak időben, de távolságban is jelentkező országokat és népeket átfogó nagyságú társadalmi mondanivalóval bírnak. Rokonyonások lehettek fel az orosz, cseh, román dalokban. Az alaphangjuk pedig a tiltakozó keserűség. Ez az alaphang csak akkor változik, amikor a nép megérzi, hogy felcsillan a re-

mény, a lehetőség a szabadságra, amikor a saját ügyének érezheti még a korábbinál sem kisebb életveszélyt jelentő fegyveres harcot. Figyeljük a dal keserű hangját az elnyomatás idejéből: „Vér meg isten a nagyságos urakat. Mér sorozzák bé a magyar fiúkat? Az elejét mind elvitték huszárnak. A másodját hatvankettes bakának.” És milyen vidám lelkesültséget mutat egy a bordosi Cigádonan keletkezett 48-as katonanóta: „Süvegem darutalu, rózsá, Ajakamon édes babám csókja. Ne félj rózsám nem megyek hiába, Nemzetemnek leszek katonája.”

De ezen belül ezernyi árnyalata, érzelmi, indulati hullámzása, váltakozása van egy-egy korszak katonanótáinak. A népköltészet mindig a tipikus, az általános, a lényegeset fejezi ki. Így szembe kell nézni azal, hogy még a forradalmi korszakokban sem volt egyetlen lángoló lelkesedés az egész ország tekintetében. Különösen az úr, a paraszt, illetve a birtokos vagy a zsellér. Ez félrevezető, hamisítón romantikus ábrázolása lenne népünk forradalmi korszakának. De az is tény, hogy a hazafias katonadalaink két legfőbb szereplője Rákóczi és Kossuth, ahogy a nevükhöz fűződő két forradalmi időszak is élménnyé és fogalomná nőtt a nép körében.

Mi jellemzi még az igazi népdalt, a nép ajkán született katonanótát? Az őszinteség, a tisztesség. A „Megállj kutya Szerbia!”-szerű dalok hamisak, az akkori ural-

kodó osztály „ideológiáját” tükrözték. A nép fia az ellenfeleiről is tisztességesen beszélt, dalolt, mert tudta, hogy aki szemben áll vele, az ugyanúgy nem tehet arról, ahogy ő is csak a kénysernek engedelmességet. Nem az országért, nem a házáért kellett menni, hanem a császárt, a királyt, és az urak parancsolták ezt. Eppen ezért csak a későbbi korszakban lehetett fel egyáltalán az a szó, hogy nemzet vagy haza. A dalokban az érzelmek inkább az édesanyákhoz, és a szeretőkhöz kapcsolódtak.

A katonadalokról szólva el kell mondani, hogy két egymással ellentétes hang hallik ki belőlük. Az egyik így szól: „szép élet, gyönyörű élet” a másik azt mondja: „inkább nézem az abonyi kertet, mint Majlandban azt a harminckettőt”. A másodiktól, a kesergőtől, a hazától való távolra szakadástól, az életveszélyről panaszokdót már idéztük.

Ez a másik, az úgynevezett vidámabb hang a toborzók, a verbunkosok hangja. De ez a könnyedség, hanyavettség bizony módolt. A toborzódalok témája a katonai élet kritikátlan dicsérete, és a civil, paraszti élet fitymálása. Ha a dallama itt-ott eredeti is, a szövege már több mint gyanúsán manipulált. A legtöbbször könnyű észrevenni a művészetet. „Állj be, Berei katonának! Jobb dolgod lesz, mint apádnak. Nem kell aratni, kapálni. Csak a lányok után járni.”

Nem hiszem, hogy a népköltészet katonanótás szerepe hajtásával szemben elkövetett bűn lenne kimondani, hogy nem éppen azonos tőről fakadt a kétfajta szólású dalcsokor, s ebből ered az ellentétes hang is. A toborzódalok szerzői sok esetben személyesen ismert hivatásos és hivatalos toborzók voltak, verbunkos altisztek. Fontos és előírt tulajdonságuk volt, hogy kedélyes természetű legyen, jól táncoljanak tudjanak nótázni, nótát kitalálni, cifrázni, ahogy éppen a székség és a hely megkívánta.

De a katonadaltok mindkét hajtása — kivéve a sovénisza, uszító más népeket gyalázó hangúakat — nemzeti kultúránk értékeit jelentik. Hatala a szorgos gyűjtőknek, kutatóknak és kiadványoknak — így Soltész István könyvének is — ma már maradványoknak mondhatjuk. Nemes zeneszerzőink — Farkas Ferenc, Hidas Frigyes, Balázs Árpád, Daróci Bárdos Tamás, Juhász Frigyes és mások — vagy maguk komponálnak katonadaltokat, vagy feldolgozzák az e tematikájú nótákat. Költőink írják hozzá a szövegeket. Így Baranyi Ferenc, Garai Gábor György Imre, Gváfás Endre szerzői a Néphadsereg Vörös Csillag Érdemrenddel kitüntetett együttesének.

Dr. V. M.

Sánta György

Életünk a statisztika tükrében

A KSH szerkesztésében és a Statisztikai Kiadó gondozásában megjelent az idei Statisztikai évkönyv adataiból a gazdasági életre vonatkozó információkon kívül számos érdekesség olvasható ki az ország lakosságának mindennapi életéről, a népesség alakulásáról, műveltségi színvonaláról, a sportolási, a pihenési lehetőségekről, s még az időjárásról is.

Az évkönyvből megtudjuk, hogy az ország lakossága 1982. elején 10 710 900 volt, a megelőző évhez viszonyítva mintegy kétezerrel kevesebb. Valamelyest tovább növekedett a nők aránya: 1982. január 1-én ezer férfire 1066 nő jutott, s bár közismert, hogy némileg öregedett a lakosság, még mindig a 25—29 évesek vannak legtöbben: több mint 900 ezren. Az ország városai közül az elmúlt tíz évben a legnagyobb ütemben Százhalombattán növekedett a lélekszám: több mint 45 százalékkal. Az egyetlen magyar város, ahol a legutóbbi tíz évben csökkent a lakók száma, Makó.

Tavaly a megelőző évhez viszonyítva valamivel kevesebben kötöttek házasságot, növekedett viszont a házassulók átlagos életkora, mind a férfiaknál, mind a nőknél. A nagy korkülönbséggel megkötött házasságok száma nem magas, de tavaly is három alkalommal volt rá példa, hogy hatvan évvel idősebb férfi házasságot kötött egy fiatal nővel. Ugyancsak négy alkalommal fordult elő, hogy ötven évvel idősebb nő 20—24 év közötti férfival kötött házasságot. Tovább növekedett a másodszor is újraházasodók aránya.

A legtöbb gyermek azokban a házasságokban született, ahol az apa életkora 25—29, az anyáé 20—24 év

között volt. Egyetlen esetről tud a statisztika, ahol a gyermek születésekor az anya ötven évvel idősebb, az apa viszont húsz-egynéhány éves volt.

Tavaly a megelőző évhez képest némileg csökkent az állami gondozott gyermekek száma: a fiataloké mintegy 1,2 százalékának — 32 800 kiskorúak — a gondozása hárult az államra. Növekedett viszont az állami és tanácsai szociális otthonok gondozására szoruló idősök létszáma: tavaly csaknem 34 ezer idős ember lakott ezekben az otthonokban. Tavaly csaknem 480 ezer gyermek járt óvodába, mintegy 1,2 millió általános iskolába, 157 ezer szakmunkásképzőbe, 327 ezer középiskolába — közülük 68 300-an érettségiztek —, 102 ezren látogatták a felsőfokú intézményeket, s ezekben több mint 25 ezren szereztek az elmúlt évben diplomát.

Az évkönyv tanúsága szerint köznevelésünk javult az utóbbi években, tavaly csaknem 8 ezer féle tudományos, ismeretterjesztő, szak- és szépirodalmi, ifjúsági és gyermek-, valamint tankönyvet adtak ki a könyvkiadók, s példányszámuk meghaladta a 94 milliót. Az egy lakosra jutó könyvvásárlás értéke 228 forint volt. A mozizálóknak száma az elmúlt évben Budapest és a községekben csökkent, a vidéki városokban viszont nőtt, a megelőző esztendőkhöz képest. 10 évvel ezelőtt 80 millió mozilátogató volt. 1981-ben pedig csak 67 millió. A bemutatott filmek száma szerint a szovjet filmek vezetnek, ezt követik a hazai alkotások, s a harmadik helyet az Egyesült Államok filmjei foglalják el.

A színházak az elmúlt évben 566 művet tűztek műsorra.